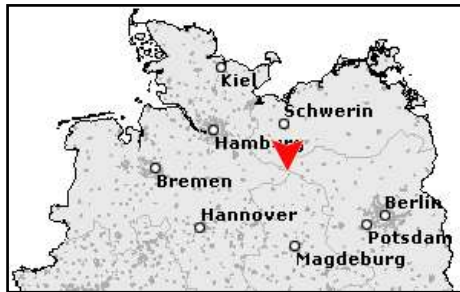

DE UITERWAARDEN VAN DE MIDDEN-ELBE Een gebied om te koesteren

Sjef ten Berge

De Koude Oorlog liet onbedoeld in het middenstroomgebied van de Elbe een natuurrezervaat ontstaan. Tijdens de Duitse tweedeling was de Elbe meer dan een landsgrens. Het was een barrière tussen twee systemen. Maatschappelijke activiteiten waren op beide oevers tot een minimum afgeknepen, zo ook bijna alle economie die het landschap zou kunnen veranderen. Toen in 1989 de Berlijnse muur viel, bleek hoe profijtelijk de voorbije periode op beide Elbe-oevers voor de natuur was geweest.

Er staan hardhout- (op de hogere gronden in de uiterwaard) en zacht-hout-oobossen (lager en dus vaker in het water) met daartussen parkachtige uiterwaarden waarin de zwarte populier niet ontbreekt. Allerlei gradiënten van nat naar droog en van hoog naar laag maken het voor kikkers, padden en salamanders, eenden, zang- en roofvogels tot een paradijs. Wij gingen voor de vogels

maar maakten door de algemene natuurkennis van de gidsen kennis met boomkikkers, heikikkers en een keur aan plantensoorten. En voor broedende kraanvogels hoef je niet naar Zweden, want dichterbij aan de grens van Niedersachsen en Brandenburg is de omgeving van Pevestorf in april en mei een goed alternatief. Wij, dat zijn vijftien KNNV-leden, verbleven in de eerste week van mei 2006 in hotel Lindenhof in genoemd dorp. Dit hotel geeft met z'n achterterras uitzicht op vochtige uiterwaarden, waar een kraanvogel zit te broeden op haar grondnest. Zes dagen was dit ons basiskamp zodat we er 's morgens, 's middags en 's avonds opuit konden trekken met als resultaat een kleine 120 waargenomen vogelsoorten. Daarbij was het zes dagen lang zo stralend zomers, dat zelfs de meest ge-
harde natuurmens hier tot een paradijsganger getransformeerd werd.

Zondag en maandag

Op zondag 7 mei nam ons gezelschap z'n intrek. De dag was toen al zo goed als voorbij, maar na het avondeten wandelden we in verspreide groepjes naar de uiterwaarden. Daar zat onze eerste kraanvogel te broeden en ontmoetten we de eerste ooievaars, braamsluiers, geelgorzen, nachtegalen en spotvogels.

Wakker worden met de nachtegaal en nog een beetje uitslapen bij het ontbijt op een zonnig terras is een niet alledaags begin van de maandag. Wij deden het ermee, alvorens richting uiterwaarden van Pevestorf te gaan. Eerst langs de weg naar Lenzen met koorbegeleiding (boomklever, fluit, wielewaal, fitis, tiftjaf, tuinfluit, zwartkop, nachtegaal, geelgors, putter en koekoek). Een passerende wespendif is zwijgzaam, maar ontsnapt niet aan vijftien paar attente ogen

evenals torenvalk en kraakeend. Hoogtepunt van deze ochtend is een kraanvogelpaar dat nu eens trompetterend, dan weer zwijgend tussen de moerasplanten foerageert. Intussen worden in het voorbijgaan wat heikkers en boomkickers op de hand getoond, voor zij weer liefdevol worden teruggezet tussen muskuskruid, goudveil en slangenlook. Bij de koffiepauze worden we bespied door zwarte en rode wouw en een wittige buizerd.

Voor de middag is ons doel een essenbos (een hardhoutooibos), het Elbholz, dat veel minder vaak dan de wilgen- en populierenbossen op overstromde grond staat. Nu echter, één maand na het hoogwater van de laatste Elbe-overstroming, staat ook het hardhoutooibos met zijn wortels ruim twintig centimeter onder water. Toch vinden op de dijkellingen en de hogere uiterwaarddelen de gele kwikstaarten al grasland genoeg om te broeden en zich te voeden. De rietgorzen en braamsluipers zoeken het wat hogerop. Vanwege de muggen is het verhoogde dampad door het Elbholz minder geschikt om rustig holenduif, zwarte specht en appelvink te bekijken. Terug naar het hotel komen we langs een stukje terrein dat de ideale broedhabitat voor de grauwe klauwier moet zijn. Na een kwartier hebben we beet en als even later ons dralen ook nog beloond wordt met een rode wouw die een jonge zeearend test op z'n wendbaarheid, vinden we dat een prima besluit van de middag en gaan we op het terras nog wat nagenieten.

De auteur voor hotel Lindenhof in Peverstorf

's Avonds gaan we op de top van de 69 meter hoge Hühbeck (een zandafzetting) een wandelingetje maken. Akkers en bos op zandige hellingen. Als we op het bovenvlak lopen en de merels hun avondalarm ten gehore brengen, strijkt vijftig meter hoog in een roodwitte zendmast een slechtvalk neer. In de schemering beginnen we aan de afdaling. Een massaal koor van boomkickers en padden wandelen we tegemoet als we richting hotel dalen.

Dinsdag

Vandaag gaan we naar de overkant van de Elbe, recht tegenover Pevestorf. Dit gebied bij Lenzen heeft de status van beschermd rivieroeversreservaat. De pont vaart ons over 300 meter Elbe (restand van de hoge waterstand). Noordelijk van Lenzen ligt verhoogd in het landschap een moerasgebied (ja heus: het Rambower Moor) dat via een stroompje afwatert op de Elbe. Een stuwdam vlak bij Lenzen heeft een deel van het stroomdal tot meer gemaakt, de Rudower See. We maken een wandeling om het moeras. Wielewaal, fluitier, grauwe vliegenvanger, spotvogel, bruine kiekendief, zwarte en rode wouw zijn allemaal van de partij en maken het niet eenvoudig om ook de botanische bijzonderheden op te merken. De grijskopspecht krijgen we niet te zien, maar z'n roep is niet te missen. Langs de hoge moerasranden staan grove dennen met inkepingen voor de harswinning. Uit die hars werd terpentijn gemaakt, een soort vlekkenoplosmiddel met indringende harsgeur. Het was indertijd meer een werkverschaffingsproject in de DDR dan dat het economische betekenis had.

We lunchen bij een uitkijktoren. Deze biedt uitzicht op het binnenste van het moeras waar we ruim vijftig kraanvogels tellen. Tijdens onze verdere tocht komen we op hogere gronden met akkers en dat levert ons welgeteld één grauwe gors op. Bij het dorpje Ruchow huizen in boerderijen, zoals wij ze niet meer kennen, hordes boerenzwaluwen en ook huiszwaluwen, zij het in kleinere aantallen. Opvallend was de gastvrijheid van de erfeigenaren. We mochten overal bij om in de stallen de nesten van de boerenzwaluwen op te sporen. Dat het voor de zwaluwen hier niet alleen maar leve de lol is wordt duidelijk als even later een boomvalk door het kijkerbeeld snelt. Als we afdalen naar het moeras laten de sprinkhaanzanger en even later de roerdomp zich horen. Bij een bezoek aan de burcht van Lenzen blijkt dat een ooievaarspaar de ruïne van een klein fabriekje aan de voet van de burcht bewoont.

's Avonds gaan we nog wat burchten bekijken. Nu betreft het beverburchten. Het stadje Gartow heeft veel water in z'n omgeving van één tot twee meter diep. Het is prima toeven hier voor deze rappe knagers. De vele geschilde takken op het verhoogde dampad door het moeras laten de bijtsporen van de snijtanden zien. Sommige van die beitelsporen zijn wel twee centimeter lang. Dat doet vermoeden dat er oerkrachten in een beverkaak zitten.

In de vallende schemering zien we een bever als een klein robuust amfibievoertuig op enige afstand door het water zwemmen. De stompe snuit en de omtrek van het gedrongen lijf zijn te herkennen als hij 60 meter verderop tegen een dammetje klautert. Het was slechts een schijnbeweging of heeft hij toch iets gehoord? In elk geval glijdt hij terug in het water en zwemt van ons weg, een tankje van z'n dertig kilo.

Woensdag

De volgorde van de vogelzang in de vroege ochtend begint ons enigszins te dagen. Als het nog donker is, knispert de zwarte roodstaart; hij wordt afgelost door de nachtegaal en even later volgt de braamsluiper. Daarna kakelt alles zonder op z'n beurt te wachten tegen een achtergrond van boomkickers en vuurbuikpadden. We gaan weer naar de westkant van de Elbe. Om precies te zijn een verlandende

rivierloop zuidwestelijk van Pevestorf met veel watervogels. Tussen twee rivierarmen is een eiland ontstaan door een doorbraak; slikkige oevers en zanderige modderpaden. Oeverloper, kleine plevier, veel eendensoorten waaronder zomertalingen, dodaarzen, geoorde futen en futen. Het is er allemaal en erboven, hoog, een juveniele zeearend. Dankzij de modder zijn de sporen van een das niet te missen en in de ondiepe plassen dansen de watervlooien met zoveel enthousiasme, dat er rond de plas een rode rand zichtbaar is van verongelukte exemplaren.

Wachttoren langs de Elbe - Sjef ten Berge

Als je op je hurken de plas verder bekijkt, blijken er ook bloedzuigers in rond te kronkelen in het gezelschap van kikker- en paddenvisjes. Hopelijk maken ze hun metamorfose door voor de plas, die tamelijk in de luwte ligt, uitgedroogd is. De voedselrijkdom voor moerasvogels ligt in feite aan onze voeten in deze modderige groene oase. Verderop is ook voedsel in dieper water getuige de zwarte sterns met hun plonsduiken.

Als we de blik nog verder weg op de vrije ruimte richten op zoek naar een zeearend krijgen we die na even zoeken in beeld, twee zelfs. De witte staartpartij wijst op volwassen exemplaren. Even later schroeven er bij een bos ca. 1 km verderop twee zwarte ooievaars omhoog. Nu zijn we echt aan een lunchpauze toe.

Een tweede door rivierloop getekende uiterwaard is het land rond het riviertje de Aland, dat uitmondt in de Elbe. Vierenvestig jaar is dit riviertje onderdeel van de oost-west grens geweest. Er is een gedenksteen voor het dorp Strechow dat indertijd moest verdwijnen om plaats te maken voor de grensversperringszone. Vanaf de uitkijktoren bij dit grensmonument konden we de moerassige waard overzien. Dat was een feest: zomertaling, slobbeend, drie futensoorten, bruine kiekendief en één scholekster. Wat de zangvogels betreft, waren rietzanger, kleine karekiet, grote karekiet, paapje, grasmus, roodborst en in de grassiger delen gele kwikstaart aanwezig.

Een lemige uiterwaard met steilwanden was door onze gidsen op het avondpro-

gramma gezet. De oeverwaluwen waren aanwezig, maar zelfs intensief speurwerk bracht geen nestholten in beeld. Even hoorden we de aarzelende zang van een ortolaan. Vroeg voor begin mei.

Donderdag

Bij het ontbijt op het achterterras worden we vanuit de fijnsparren toegezongen door een Europese kanarie (net gearriveerd). We gaan voor de tweede keer naar de overkant van de Elbe, maar eerst is ons doel een bijzonder bos bij Pretzette. Dankzij een vooruitziend beleid gaat een deel van het bos al 100 jaar zonder menselijk ingrijpen z'n gang. We zien onder anderen: vuurgoudhaan, goudhaan, zwarte mees en gekraagde roodstaart. Als we de rand van het bos bereiken, een overgangszone naar cultuurland, horen we de veldleeuwerik en worden we in de verte wat rondrentelende kraanvogels gewaar. Uiteindelijk gaan we terug naar de uiterwaarden en komen onderweg nog twee bonte kraaien tegen.

We gaan naar de omgeving van Kaltenhof omdat daar een nieuwe brug is. Staande in de uiterwaard aan de voet van de nieuwe brug heb je een goed uitzicht op de oude spoorbrug een paar kilometer stroomopwaarts. Na de Tweede Wereldoorlog is de brug nooit hersteld. Nu, 62 jaar later, sluit de lijn nog steeds nergens op aan en is het restant van de brug een historisch monument.

Intussen raken we al aardig gewend aan alles wat zich zo aan het oog van de vogelaar vertoont, maar als 300 meter verderop drie juveniele zeearenden rond iets prooiachtigs scharrelen, blijkt onze gewenning toch maar betrekkelijk.

De middag is voor de overkant bij Dömitz. Bij een rivierduincomplex van een kleine veertig meter hoog grenzen duin, droog bos en moerassige uiterwaard in een soort drielanderschapspunt aan elkaar.

Spoorbrug bij Kaltenhof - Sjef ten Berge

Vanaf de duintop hebben we een prima uitzicht op het moeras en de telescoop (eerder al goed voor de zeearenden) geeft ons nu ook de kans om een honderdtal adolescentie kraanvogels in hun sociale interacties te bewonderen. Ze zijn reuze in

de weer en tussendoor wordt er ook wel eens wat van de grond gepikt.

We besluiten tot een rondwandeling. In het bos horen we voor de tweede keer vandaag de gekraagde roodstaart. Als we de voet van het duin ronden en aan de moeraskant komen, zit er een paartje grauwe klauwier schouder aan schouder op een afrasteringsdraad. Terwijl de ene helft van de telescopen zich daarop richt, is het andere deel bezig om een tapuit (mannetje) te observeren. Die heeft even later gezelschap van een vrouwtje en samen inspecteren ze het zandoppervlak van de duinhelling. Aldus druk in de weer met spieden worden we ook nog blij verrast door de herhaalde roep van een kwartelkoning uit het moeras. Het lijkt allemaal op een demonstratie van vogelsoorten, die de drie verschillende landschappen op deze manier onder onze aandacht willen brengen.

Op de terugweg langs de voet van het duincomplex krijgen we nog één demonstratie. Van onzichtbaar hoog komt een man bruine kiekendief tollend en zwenkend steil naar beneden baltsen, intussen luid roepend.

Vrijdag

Ook deze ochtend is vol zang, vogels en amfibieën om het hardst. We doen heel vroeg met twee man nog een poging om een ortolaan te betrappen in een voorheen kleinschalig landschap met zand en bomenrijen op de voormalige oost-west grens. De broedhabitat van de ortolaan is hier danig aangetast door de grootschalige aspergeteelt. Daarna gaan we met het hele gezelschap op weg naar huis, maar er is nog één excursie. Op de Nemitzer hei maken we een rondwandeling. De hei is ontstaan na een grote bosbrand in het Gartower Wald. De beheerders kwamen overeen om de brandvlakte open te houden en dat heeft een aantrekkelijk heidelandschap inclusief fietspaden opgeleverd. Er zijn nog wel meer ingrepen geweest. Schapen om de hei open te houden kennen we in Nederland ook, maar actief jeneverbessen planten om zo de karakteristieke struwelen in het landschap te kunnen koesteren, is van een pragmatisme dat we hier niet kennen.

Toch is ook deze laatste dag niet voorbijgegaan zonder de kraanvogel, want ik vergat te vertellen dat wij 's morgens vroeg op zoek naar de ortolaan in dat gebied twee kranen aantreffen. De kraanvogel is wel de kensoort van deze buitengewoon boeiende excursieweek.